

Silvia LUPAN
Institutul de Filologie al MECC
(Chișinău)

RECEPTAREA CRITICĂ A POEZIEI GENERAȚIEI ȘAPTEZECISTE

The critical reception of the poetry of the 70's poets

Abstract: The poets who published their first volumes in the seventies, in a period unfavorable to the creation, contributed to the rehabilitation of the aesthetic, but, referring to some representatives of this generation of poets, their poetry did not preserve the high quality of the first volumes. Despite some statements, we cannot speak about a synchronisation with the poetry written in Romania.

Keywords: the poets of the 70's, „the third eye”, rehabilitation of the aesthetic.

Rezumat: Poeții care au debutat în anii ‘70 ai secolului trecut, într-o perioadă nefavorabilă creației, au contribuit la reabilitarea esteticului, dar, în cazul unor reprezentanți ai generației, candoarea prezentă în primele volume nu s-a mai păstrat și în volumele ce au urmat. În pofida unor opinii, nu putem vorbi despre o sincronizare cu poezia scrisă în Țară.

Cuvinte-cheie: șaptezeciști, „ochiul al treilea”, reabilitarea esteticului.

Grupul de scriitori care au debutat în anii șaptezeci ai secolului XX au fost catalogați de către critica literară ca fiind o generație de creație, mai exact, generația șaptezecistă sau „a ochiului al treilea”. Chiar dacă au adus o contribuție mai puțin semnificativă decât șaptezeciștii, șaptezeciștii au fost cei care au contribuit la reabilitarea esteticului. Totuși aceștia nu s-au bucurat de exegeze numeroase. În cele ce urmează, vom prezenta tabloul receptării critice a poezilor care au debutat în acești ani.

Într-un articol apărut în revista „Nistru”, în anul 1977, Ion Ciocanu vorbește despre poezia scrisă de tinerii (pe atunci) poeți – Vasile Romanciuc, Nicolae Dabija, Iulian Filip, Leonida Lari, Marcela Benea, Nina Josu. Criticul afirmă că motivele tratate de aceștia (motivul mamei, băștinei, al fântânii, motivul venerării înaintașilor etc.) nu au fost inventate de către ei, ci au fost preluate de la generația precedentă – șaptezecistă, idee susținută de Ana Bantoș într-un text din aceeași revistă, dar apărut în 1985, în care mai remarcă și insistența pe care au manifestat-o poeții șaptezeciști în valorificarea ariilor tematice enumerate mai sus, ceea ce-i deosebește de poeții din alte generații. Pe de altă parte, faptul că aceste motive sunt arhicunoscute face din misiunea poezilor tineri o încercare destul de anevoioasă, deoarece este dificil să abordezi motivele în discuție, astfel încât ele să capete noi semnificații, să mai poată surprinde cititorul.

Ion Ciocanu sugerează faptul că poeții trebuie să fie originali, să-și „împrospăteze” creația, fiindcă aceasta este, în cazul unor autori ai generației, „palidă, lipsită de noutate” – tinerii poeți, în anumite cazuri, operează schimbări doar la nivelul expresiei: „Totul e spus frumos, e adevărat – în același timp – totul e atât de insuficient pentru ca poezia să se impună atenției cititorului și să depășească nivelul constatării unor fapte cotidiene, cu atât mai mult că acestea au fost nu o dată constatate de alți autori”. [1, p. 150] Revenind la textul Anei Bantoș, acesta relevă modul de a fi al tinerilor scriitori în poezie – „ținuta de un calm opus spectaculosului”, dar și cunoașterea vieții prin prisma trăirilor interioare. În același an (1985), Eliza Botezatu făcea o sinteză a noilor apariții pe tărâmul literaturii anului 1984, printre care se regăseau și volumele lui Vasile Romanciuc – „Din tată-n fiu”, Ion Hadârcă – „Lut ars”, „Obstacolul sticlei” de Lorina Bălțeanu. Eliza Botezatu nu se referă la fiecare carte în parte, ci vorbește în general despre cele 15 volume menționate. Pe unele le caracterizează ca fiind „adevărate succese editoriale”, în timp ce altele constituie doar „o treaptă evolutivă” în creația unor autori. Criticul remarcă dualitatea registrului afectiv, care marchează plachetele de poezie, scăderea analitismului și a elementului reflexiv, creșterea notelor publicistice ale poeziilor, dar enumeră și teme frecvent abordate – pacea, războiul, eroismul. Totodată, nu trece cu vederea nici „impresionanta erudiție folclorică”. Elementul folcloric, în viziunea Elizei Botezatu nu este pur și simplu împrumutat și modelat doar la nivel de expresie, ci impune schimbări și în straturile de profunzime ale poeziilor. În particular, despre generația poezilor care au debutat în anii șaptezeci, criticul afirmă că ar fi „un impresionant contingent de tineri și talentați poeți, care și-au câștigat, de la primele cărți, un profil original” [2, p. 137], iar despre Vasile Romanciuc și Ion Hadârcă – că ar fi „frunțași ai generației lor”.

Considerat drept critic al generației sale, generație cu care, de fapt, nu se identifică decât la început și nu din toate punctele de vedere, Andrei Țurcanu se referea, în 1987, la starea de lucruri în poezia acelor ani, iar constatările lui nu erau dintre cele mai optimiste, vorbind în termeni de: „refuzul îndărătnic al spiritului critic”, incompetență, „sacrosantă mediocritate culturală”, scoaterea în prim-plan a scriitorilor care nu înregistrează performanțe poetice decât într-o măsură foarte mică sau chiar deloc, în timp ce poeții cu adevărat valoroși sunt lăsați în umbră. Discursul critic al lui Andrei Țurcanu nu suferă mutații semnificative nici 30 de ani mai târziu, când apare cartea de dialoguri cu Nina Corcinschi – „Cartea din mâna lui Hamlet”, în care, printre alte subiecte abordate, se regăsește și cel despre șaptezeciști. Criticul îi prezintă întotdeauna în opoziție cu șaizecești, care au operat o schimbare substanțială în literatura autohtonă, deoarece literatura creată de către aceștia ascundea „niște interogații fundamentale, care vizau etica, estetica și chiar ontologia universului labirintic” [3, p. 16]. Spre deosebire de șaizecești, în opinia lui Andrei Țurcanu, șaptezeciști, cu voie de la Partid, și-au temperat elanul creator și s-au cantonat într-o zonă a „căldicelului”, poezia lor fiind lipsită de „substanța interogativă” a generației precedente, celebrul exemplu invocat în repetate rânduri fiind al „zborului printre cuțițe” care a fost înlocuit cu

„zborul printre cuvinte” al lui Nicolae Dabija, în fond, un zbor fals. Viziunea estetică asupra lumii este definită de criticul citat mai sus ca fiind esențialmente rurală („ca la coada vacii” [p. 27]), iar așa-zișii „eroi” sunt caracterizați ca fiind „abulici” și „moldoveni sovietici tipici”, „primitivi exotici”, opinie pe care nu o împărtășim în totalitate, dat fiind faptul că există poezii semnate de Vasile Romanciuc care se sustrag din start acestei caracterizări – „Ateșțune!”, „Revers”, „Neruda”, „Ritsos”, „În țara lui Neruda demult n-a mai fost ziuă” etc., poezii în care revolta clocotitoare răbufnește, iar viziunea asupra lumii nu este dominată de sărbătoare ci, dimpotrivă, de o durere percutantă.

Părerii apropiate de cele ale lui Andrei Țurcanu despre literatura anilor ‘80 ai secolului trecut a exprimat și Gheorghe Mazilu, într-un articol publicat în 1989. Dincolo de stratul gros de propagandă ideologică care, după părerea noastră, nu-și are locul într-un volum de critică literară, câteva lucruri ce merită a fi reținute s-au spus totuși, dar, așa cum am afirmat mai sus, nu sunt valabile pentru toți scriitorii acelei perioade. Gheorghe Mazilu face referire la numărul mic de „opere de referință” apărute în perioada respectivă, la „sentimente și dispoziții obosite și pline de plictiseală” [4, p. 170]. Criticul menționează și o criză de „noutate intelectuală”, de „originalitate conflictuală”, iar pe lângă toate acestea – „nivelul profesionist școlăresc al multor proze și poezii” și „abundența de prolixitate și frumuseți gratuite” [ibidem, pp. 170-171].

Mihai Cimpoi a observat că, odată cu apariția volumelor de poezie ale lui Nicolae Dabija, Arcadie Suceveanu, Leonida Lari, Vasile Romanciuc, Leo Butnaru, Iulian Filip, Valeria Grosu, Ion Hadârcă, Marcela Benea, Nina Josu, Ludmila Sobiețchi ș.a., apare și o generație distinctă, care „anulează tirania realului” dintr-un regim comunist și contribuie la „reabilitarea esteticului”. Mihai Cimpoi trasează corespondențe între poezia scrisă în Țară și cea scrisă în Basarabia, ajungând la concluzia că „ochiul al treilea” al poezilor din stânga Prutului „se sincronizează evident cu ochiul cu dinți al lui Nichita Stănescu sau cu ochiul de greier al Anei Blandiana” [5, p. 223]. Totodată, poezia primilor este marcată de un dramatism pregnant, pe când a celor din urmă – de necesitatea imperioasă de a plasa poezia basarabeană sub însemnul esteticului. Renumitul eminescolog menționează simțul acut al imaginarului neoromantic, zelul tineresc, gratuitatea, jocul grațios de viziuni (printre care și cea expresionistă) ca fiind caracteristici de bază ale poeziei șaptezeciste.

Nicolae Dabija consideră că generația din care face parte este una norocoasă, grație faptului că a fost una numeroasă, iar scriitorii se completau reciproc, dar, mai ales, se susțineau, astfel încât cerberii partidului nu i-au putut înfrânge. Nicolae Dabija se referă la circulația temelor în interiorul generației, dar și la sincronizarea lor cu procesul literar din Țară, părere față de care avem anumite rezerve, din cauza că sincronizarea adevărată, conform părerii mai multor critici, au realizat-o optzeciștii. Scriitorul povestește despre modul în care „evadau” din realitate și o modelau cu ajutorul imaginației, protestele lor fiind „refugiul în estetic”. Nu uită să menționeze nici polemica cu generațiile precedente, o polemică eficientă în viziunea lui Nicolae Dabija – fără înjurături (făcând aluzie la poezii din generațiile ce i-au urmat, credem noi), ci doar prin textele care au fost scrise.

Coordonatele constante în poezia generației „ochiului al treilea” sunt, în viziunea lui Nicolae Leahu: elogiul stărilor sublime ale sufletului, bucuria regăsirii ingenuității realului, proteica deschidere spre mister. La fel ca și Mihai Cimpoi, Nicolae Leahu vorbește despre reabilitarea esteticului, dar observă și faptul că, în mai puțin de zece ani, „candoarea euforică” a tinerilor poeți se epuizează („ochiul al treilea”, menit fiind să vadă dincolo de lucruri, se „opacizează/fisurează”) fiind înlocuită, în cazul Leonidei Lari și a lui Nicolae Dabija, cu precădere, de poezia dedicată mișcării de eliberare națională. Cât despre poetele Marcela Benea, Nina Josu, Ludmila Sobiețchi, putem vorbi de o evoluție nesemnificativă a creației lor. Nicolae Leahu se abține să semnaleze așa-zisa sincronizare a șaptezeciştilor cu poezia scrisă în stânga Prutului, așa cum o face Mihai Cimpoi, spre exemplu.

Alexandru Burlacu, în „Poeții și trandafirul”, face o prezentare a generației „ochiului al treilea”, despre care scrie că a venit în literatură într-un moment în care cenzura se înăsprișe și a mers pe urmele generației șaizeciste (fapt pentru care poeții au fost acuzați de unii critici de anacronism, kitsch ideatic sau teama de a experimenta pe târâmul literar). În opinia criticului, această generație relecturează scrierile eminesciene prin intermediul scriitorilor interbelici și „elogiază, la începuturile lor, «omul arcadic» văzut într-un spațiu bucolic utopizat, descoperind treptat condiția tragică a ființei” [6, p. 11]. Poeții generației șaptezeciste, consideră Alexandru Burlacu, nu au creat o literatură disidentă, dar poezia lor nu rezona totuși cu ideologia oficială. În timp ce se cerea elogierea partidului și a patriei sovietice, scriitorii noștri cântau plaiul natal, graiul, mama, izvorul ș.a. Aliona Grati, analizând volumul lui Alexandru Burlacu, spune că șaptezeciștii „au sfidat Puterea cum au știut ei mai bine, printr-un discurs în dizarmonie cu cel oficial. (...) Poeții își infuzează periculos versurile cu dispoziții decadente, reflexive, aplecate spre pitoresc, în dizarmonie cu festivismul oficios. Orice îndoială și umbră de tristețe lucrează împotriva politicii de stat.”[7]. Criticul nu uită nici de intelectualizarea poeziei care este, de asemenea, o replică poeziei proletcultiste, preocupată, în general, de cultul personalității conducătorilor de Partid, de colectivizare, planuri cincinale, lupta cu burghezia etc.

Anul 2017 este marcat de apariția unei antologii de poezie șaptezecistă. Selecția este semnată de Lucia Țurcanu. În prefața acestei cărți, autoarea constată că respectivii autori nu s-au prea bucurat de atenția criticilor, doar cu mici excepții (opiniile acestor critici le-am expus mai sus), dar și în astfel de condiții au oferit publicului câteva cărți bune, în care fac o introspecție a eului, ceea ce era complet opus ideologiei oficiale. Tonalitatea poeziei șaptezeciste este, de cele mai multe ori, elegiacă și, mai rar, imnică. În încercările lor de a face resurecția poeticului, dar și pentru a fugi de cenzură, poeții șaptezeciști recurg la metafore, însă, observă Lucia Țurcanu, acțiunile lor nu întotdeauna se soldează cu succes, dat fiind faptul că exprimarea lor este una rafinată, pe când sensul are de suferit. Despre șaptezeciștii antrenați în acțiunile de protest din anii 1989 – 1991, criticul afirmă că „nu au mai reușit să revină la lirismul pur” pe care l-au exploatat din plin în cărțile de debut, iată de ce poezia cu adevărat bună trebuie căutată anume în cărțile de până la declanșarea mișcării de eliberare națională,

când aceștia și-au îmbrăcat masca martirului, a poetului mesianic, iar poezia lor a căpătat puternice accente declamative. În antologia Luciei Țurcanu se regăsesc poeziile câtorva dintre șaptezeciști, primul dintre ei fiind Vasile Romanciuc (presupunem că nu este întâmplătoare această aranjare și aici ne referim la criteriul valoric). Autoarea antologiei spune că șaptezeciștii, cu siguranță, ar fi mult mai numeroși, însă din punctul ei de vedere, i-a antologat doar pe cei „ale căror cărți/poeme au, cu adevărat, relevanță estetică și, totodată, au contribuit la reabilitarea/renovarea poeticului” [8, p. 12] în spațiul basarabean.

După cum am putut desprinde din cele expuse mai sus, creația poezilor care au debutat în anii '70 ai secolului trecut nu a cunoscut prea multe demersuri critice de ansamblu, însă cele existente, cele mai multe dintre ele, erau favorabile poezilor. Chiar dacă poezia scrisă de aceștia nu a avut forța celei șaizeciste, ea a marcat apariția a ceea ce numim resuscitarea esteticului și au schimbat spre bine tabloul poeziei române din Basarabia.

Referințe bibliografice

1. E. Botezatu. *Marginalii la poezia unui an*. În: Nistru, nr. 3, 1985
2. I. Ciocanu. *Poezia tânără: imperativul înnoirii continui*. În: Nistru, nr. 7, 1977
3. A. Țurcanu. *Cartea din mâna lui Hamlet*. Chișinău: Cartier, 2017
4. Gh. Mazilu. *Reabilitarea calității artistice*. Chișinău: Literatura artistică, 1989
5. M. Cimpoi. *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*. Chișinău: Editura Arc, 1997
6. A. Burlacu. *Poezii și trandafirul*. Chișinău: Elan Poligraf, 2015
7. <http://alionagrati.net/saptezecistii-nu-au-fost-niste-poeti-subversivi-subversivaramane-orientarea-lor/>, vizitat 13.03.2018
8. L. Țurcanu. *Caligrafii. O antologie a poeziei șaptezeciste din Basarabia*. Chișinău: Cartier, 2017